

<https://doi.org/10.15407/socium2020.01.052>

УДК 316.4

Полтораков О.Ю., канд. політ. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кафедра соціальних структур та соціальних відносин, просп. Глушкова, 4-д, Київ, 03022, Україна, email: poltorakov@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-2418-0969, Researcher ID: A-1287-2015, Scopus Author ID: 56845913600

ДЕМЕТАФОРИЗАЦІЯ В ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ КОНТЕКСТАХ ТЕОРЕТИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Останніми десятиліттями фокус вивчення метафори поступово зсувається із суто гуманітарних дисциплін, – в дисциплінарні галузі суспільствознавчого сегмента, а також у суміжні сфери, звернені до мислення, пізнання та свідомості (до штучного інтелекту включно). Це посилює необхідність ревізії понятійно-термінологічного апарату, що розширюється, насамперед, у фокусі виявлення пізнавальних можливостей різних мовних засобів, які вживаються міждисциплінарно. Відповідно, акцентуалізуються та ресурсно артикулюються процеси “метафоризації” (як міждисциплінарної термінологічної екстраполяції), а також “деметафоризації” (як поступового позбавлення “зайвої” суб’єктивізації на користь домінування об’єктивізації термінологічного поля). При цьому “деметафоризація” перебуває “в тіні” дослідницької уваги до “метафоризації”. Проте соціологічно їх необхідно розглядати у діалектичній єдності та взаємодоповнюваності. Домінуючі методи дослідження (в соціальних науках – насамперед, реконструкції) крізь призму “рефлексивного постмодерну” здійснюють свій вплив і на інструментарій “метафоричності”. Саме пізнавальний інструментарій метафоризації та операціональний ресурс деметафоризації діалектично є допоміжним каналом суспільствознавчої операціоналізації в “сірій зоні” класичної позитивістської та альтернативних у ній пізнавальних парадигм, що у цілому актуалізує й акцентуалізує запит на подальше науково-аналітичне осмислення цієї проблематики. Додаткового дослідження у цьому зв’язку потребує загальна проблематика того, в яких формах циркулюють наукові знання (зокрема, де- та метафоризовані наукові терміни на кшталт “приватизації насильства”) у суспільстві.

Ключові слова: суспільствознавство, міждисциплінарність, термінологія, метафора, деметафоризація.

Poltorakov O.Yu., PhD. (political sciences), Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of Sociology, Department of Social Structures and Social Relations Ukraine, 4d, Glushkova Avenue, Kyiv, 03022, Ukraine, email: poltorakov@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2418-0969>, ResearcherID: A-1287-2015, Scopus Author ID: 56845913600

DEMETAPHORIZATION IN TERMINOLOGY CONTEXTS OF THEORETICAL SOCIOLOGY

In recent decades, the research focus of metaphor studies has gradually shifted from the humanities, to the social sciences, as well as to the related scientific fields, namely cognition and consciousness studies (including artificial intelligence). This emphasizes the necessity of some revision of the conceptual and terminological apparatus, the one expanding accordingly, especially in the focus of identifying the cognitive abilities of different linguistic means, used interdisciplinarily. Accordingly, the processes of “metaphorization” (interdisciplinary terminological extrapolation), as well as “demetaphorization” (as a gradual deprivation of “unnecessary” subjectivization in favor of the dominance of the objectification of the terminological field), to be accentuated and articulated. In this case, “demetaphorization” is “in the shadow” of the research attention to “metaphorization”. However, sociologically, they must be viewed in dialectical unity and complementarity. The dominant

© Полтораков О.Ю., 2020

research methods (in the social sciences - primarily reconstruction), through the prism of "reflective postmodern" exert their influence on the toolkit of "metaphoricity". It is the cognitive toolkit of metaphorization and the operational resource of the demetaphorization that is dialectically an auxiliary channel of social science operationalization in the "gray zone" of the classical positivist and alternative cognitive paradigms, which as a whole actualizes and accentuates scientific and analytical understanding of the problem. A general problem of the forms of scientific knowledge (including demetaphorized scientific terms e.g. "privatization of violence") circulating in society requires further research.

Keywords: social sciences, inter-disciplinary, terminology, metaphor, demetaphorization.

*“Що вподобав, на те й перетворився”
(Григорій Сковорода).*

Мова є одним з найважливіших засобів “внутрішньої” категоризації та концептуалізації людиною свого буття та іманентної щодо нього дійсності (фізичної, суспільної, екзистенційної тощо), а також відповідної “зовнішньої” реінтерпретації останніх у якнайширшому спектрі – від суб’єктивно-художньої до об’єктивно-наукової. Свого часу видатний суспільствознавець В. фон Гумбольдт, один із “батьків-засновників” сучасної лінгвістики, звертав особливу увагу на те, що ми живемо “в мові”, а мова та слова мають внутрішню форму, – і люди використовують їх смисли, що породжуються чи індукуються саме формою [1].

Суспільне є сферою вкрай навантаженою символічно, і в цій сфері саме система символів і метафор репрезентує основний її аспект – зіставлення соціальної реальності з ціннісно вищими рівнями буття. Видимі форми соціального стають епіфеноменами (“соціальна драбина” тощо), що детермінуються цим ціннісним рівнем, втіленими насамперед у системі метафор.

У контексті формування проблематики взаємозв’язку мови та мислення пропонуються, аналізуються й обґрунтовуються численні когнітивні структури (від ейдосів Платона та категорії Аристотеля до “потому свідомості” Дж. Джойса, “означуваного” де Сосюра, універсальної граматики Н. Хомського або “фреймів” М. Мінського та Дж. Лакоффа тощо), що певною мірою концептуалізують феномен “метафора”. Остання є одним з головних механізмів, що структурують мовну картину світу та функціонування мислення. Характерними у цьому сенсі є, зокрема, дослідження Д. Ертнер [2], О. Лагути [3], А. Чудінова [4] щодо перспектив становлення метафорології як дисципліни, що тлумачить її як форму мислення.

Знаний французький соціолог П. Бурдьє, активно імплементуючи метафори “простору” (“поля”) тощо (до “габітусу” включно), фактично принципово оновив соціологічне значення самого концепту “соціальна структура”, що становить основу соціологічної теорії, а також багатьох інших пов’язаних з цим концептом соціологічно значущих категорій і термінів, і тим самим опосередковано спричинив ледь не концептуальний зсув принаймні щодо фокуса уваги (проблематики) суспільство знавства. У результаті цього категорії “простору” та (або) “поля” нині поступово позбуваються своєї метафоричності, деметафоризуються – у такий спосіб збагачують і попов-

нують загальнотеоретичний апарат суспільствознавчого (насамперед, але не тільки, соціологічного) знання як такого.

Останніми десятиліттями фокус вивчення метафори поступово зсувається із суто гуманітарних дисциплін (зокрема, мовознавства, літературознавства – публіцистичної риторики, поетичної стилістики, літературної критики), де домінують художній аналіз і оцінка метафори, – в дисциплінарні галузі суспільствознавчого сегмента, а також у суміжні сфери, звернені до мислення, пізнання та свідомості (до штучного інтелекту включно) [5, с. 5–6]. (Примітно, що видатний британський науковець, кібернетик А. Тюрінг свій відомий тест оцінки інтелектуальності визначив як “гру в імітацію”. І це визначення та пов’язаний з ним контекст приховують у собі великий підтекст метафоричності).

Для термінологічних контекстів суспільствознавства принципового, хоча й багато в чому недооціненого значення набуває не тільки процес “метафоризації” (як міждисциплінарної термінологічної екстраполяції), але й “деметафоризації” (як поступового позбавлення “зайвої” суб’єктивізації на користь домінування об’єктивізації термінологічного поля).

Таким чином, наукова проблема, на розв’язання якої спрямовано цю розвідку, полягає у подоланні невідповідності між зростаючим суспільствознавчим “запитом” на наукове відпрацювання та розвиток соціогуманітарного інструментального апарату та редукованими, в тому числі внаслідок дефіциту дослідницької уваги, “пропозиціями” з боку сучасної теоретичної соціології в частині проактивного (реактивного) інструментального ресурсу “де- та метафоричності”.

Мета статті – визначити та охарактеризувати базові інструментальні складові “де- та метафоризації” у термінологічних контекстах розвитку теоретичної соціології, насамперед, для того, щоб артикулювати ключові вектори подальшого науково-теоретичного пошуку. З огляду на це, процеси “де-” та “метафоризації” соціологічно варто розглянути у їх діалектичній єдності та взаємодоповнюваності: з одного боку, – деталізувати сучасну специфіку “метафоризації” (в її широкому, філософсько-суспільствознавчому розумінні) як міждисциплінарно значущого інструменту соціологічного осмислення суспільної дійсності, а з іншого, – виявити ключові особливості “деметафоризації” (в її вузькому, науково-соціологічному розумінні) як його (інструменту) невід’ємної складової, яка дотепер переважно перебуває “в тіні” дослідницької уваги теоретичної соціології.

Термін “метафора” походить від давньогрецького слова “перенесення” (“переносне значення”), запропонованого ще Арістотелем (IV ст. до н.е.) та пов’язуваного з його розумінням мистецтва як наслідування життя. Послідовники філософа в контексті становлення та розвитку риторики визначили такі три базові функції метафори, як естетичну (робить мову яскравішою та виразнішою), аксіологічну (передає оцінку предметів, явищ) та номінативну (надає власні імена, назви предметам, явищам, що не мають першопочаткових назв).

Коли щось одне (явище, предмет тощо) визначається за допомогою іншого (називається іншим), то виникає певна сфера порівняння й уподібнення властивостей і відносин між двома об’єктами та відповідними їм під- і множинами властивостей.

“Джерело метафори – свідомо помилка в таксономії об’єктів, – констатувала знана лінгвіст Н. Арутюнова. – Метафора працює на категоріальному зсуві” [6, с. 14]. Через це метафора являє собою інструмент (спосіб) з’єднання загальноприйнятих значень з суб’єктивним ставленням до них або суб’єктивними смислами з боку відповідного актора. Відповідно, ключова ціль метафори полягає не тільки і не стільки в “зовнішньому” (“фенотиповому”, в термінах біології) компаративному визначенні предмета або явища, але й у виленюванні та (або) артикуляції його “внутрішньої” сутнісної (“генотиповій”, в термінах біології) характеристики, – що має багато в чому експресивний характер. Відповідно до настанов св. Августина, якщо виникає конфлікт між науковим знанням і текстом Біблії, то останній слід інтерпретувати метафорично.

Дж. Лакофф та М. Джонсон у праці “Метафори, якими ми живемо” (1980) концептуалізували, що самі принципи сприйняття реальності, яка нас оточує, є “метафоричними за своєю природою та складаються з розуміння результатів нашого досвіду в термінах інших даних, які отримані дослідним шляхом” [7, р. 116]. На їхню думку, основу метафоризації становить процес взаємодії між структурами знань “сфери-джерела” та “сфери-цілі”, як двох концептуальних доменів.

Базовий позитивістський канон науковості (Т. Гоббс, Дж. Локк, Р. Декарт та інші) відводив метафорі в кращому випадку лише другорядну, допоміжну роль щодо категоризації та концептуалізації “раціональної” наукової мови (термінології). Остання мала стати саме такою (в термінах “позитивна філософія” батька-засновника “соціальної фізики” О. Конта), “очищеною” від гуманітарних інтерпретацій. Проте в першооснові базового позитивістського підходу (XVIII ст.), критичного до метафори, лежала, насамперед, механістична модель буття, яка сама по собі була багато в чому метафоричною. (Згадаймо хоча б бачення І. Ньютоном “всесвіту як годинника” або, певним чином, навіть сам соціологічний конструкт “соціальної фізики” О. Конта тощо).

Водночас у таких представників наступного етапу розвитку наукового позитивізму, як Г. Спенсер або Е. Дюркгейм відпрацьовується бачення суспільства як організму, подібного до біологічного; тобто модель буття поступово змінює свою концептуальну (парадигмальну) метафоричність – з “механістичної” на “організмичну”, що стверджувала наявність аналогії між організмом і суспільством [8]. (Можна також згадати, що ще Іоанн Солсберійський (XII ст.) у своєму трактаті “Полікратік” (Polycraticus) порівнював сучасне йому суспільство з людським тілом, усі частини якого мають відповідні специфічно значущі функції.)

Для зворотно-орієнтованого порівняння, американський біолог Уїтмен стверджував у 1890 р., що “на тій самій підставі, на якій соціолог стверджує, що суспільство є організмом, – біолог заявляє, що організм є суспільством”. З огляду на це, в ті часи вивчення фітоценозів дисциплінарно маркувалось як фітосоціологія [9].

Класик сучасного інтракціонізму І. Річардс у своїй роботі “Філософія риторики” (1936 р.), посилаючись на те, що “мислення є метафоричним... і звідти походять мовні метафори”, аргументував, що “навіть у суворій мові точних наук можна обійтися без метафори ціною великих зусиль”. Поступово “у метафорі стали вбачати ключ до розуміння основ мислення та процесів створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але й його універсального способу, – констатувала знана лінгвіст

Н. Арутюнова. – Метафора тим самим зміцнила зв'язок з логікою, з одного боку, і міфологією – з іншого” [6, с. 14].

На думку лінгвіста Р.М. Фрумкіної, в науці, як і в житті, метафора використовується замість гіпотези, коли не вдається розбудувати гіпотезу, з якої можна вивести наслідки, що піддаються перевірці [10]. Метафора з'являється тоді, коли об'єкт дослідження є надзвичайно складним. Вона дозволяє описувати “невидимі світи”, речі високого ступеня абстракції, мало вивчені речі – торкатися того, про що без використання метафори рефлексувати дуже важко. Аналітичні концепти, що передаються за допомогою наукових метафор, переважно складні, оскільки при їх осмисленні (тлумаченні) відбувається накладення концептуальних сфер, що сформувались у різних тематичних (галузевих, дисциплінарних) площинах, тобто там, де не можна безпосередньо зіставити (накласти) фрейми, які не є суміжними в реальному світі. На думку Е. Макормака, метафора необхідна вченому як “місток” між старими та новими теоріями, адже тільки за допомогою метафори можна створювати нові смисли в нових теоріях [5, с. 360].

Історія розвитку соціогуманітарних дисциплін чітко показує, що суто науково-раціональному осмисленню когнітивних процесів дуже часто передують художньо-емоційне. Яскраво ілюструє це, зокрема, поява термінів “робот” (у п'єсі К. Чапека “Р.У.Р.” (1921)) та “робототехніка” (в оповіданні А. Азімова “Брехун” (1941)) та подальше, саме “деметафоризоване”(!), закріплення їх як “повноцінних” наукових термінів, що становлять основу цілого сегмента науково-аналітичних досліджень і практично-прикладних розробок науково-технічного характеру. (Таку “технологізовану” термінологічність певним чином доповнює та в чомусь навіть попередньо переосмислює “зворотний” прецедент – поява та розвиток “Андроїду”, як операційної системи з поступово збільшуваною присутністю у неї елементів штучного інтелекту).

Завдяки подібним методам, насамперед, через залучення інструментарію метафоризації, стає зрозуміло, як індивідуальна підсвідомість і соціальна свідомість вербально фіксують сприйняття реалій навколишнього світу, збагачуваного внутрішнім світом відчуттів та емоцій (інколи до цього додається також ірраціональний досвід, зумовлений перебуванням у специфічних психоемоційних станах).

Трансформаційне становлення сучасної соціології тісно пов'язано із становленням оновленої пізнавальної структури сучасного гатунку (“епістемі” в термінах М. Фуко [11]). Остання приходить на зміну “епістемі” математично-орієнтованого класичного раціоналізму [12, с. 11] – і принципово характеризується саме відповідними антропологічно-орієнтованими трендами, у тому числі у вимірах ролі та місця “метафоричності”. Так, драматургічний підхід І. Гофмана, основу якого становила саме метафора театральної вистави (зокрема, шекспірівське “все життя є сценою, а люди є акторами”), відкрив відносно нові інструментальні ресурси соціологічного аналізу людської повсякденності (згадаймо у цьому контексті “суспільства спектаклю” Гі Дебора тощо). Опосередкованим наслідком успіху такого підходу вбачається, зокрема, те, що категорія “актор” поступово втрачає свою метафоричність, демультипліцирується та перетворюється на емоційно незаангажовану, достатньо “обезбарвлену” категорію в сучасній соціологічній теорії.

Специфіка подальшого внутрішнього розвитку сучасного науково-аналітичного знання, а особливо в спектрі соціогуманітарних дисциплін, характеризується, насамперед, поступовим переходом від дисциплінарності до проблемності, що також сягає теоретико-термінологічних і дефініційно-тезаурусних глибин. Принципово значуща в цьому зв'язку загальнонаукова проблема породжується необхідністю ревізії понятійно-термінологічного апарату, що відповідно розширюється, зокрема, у фокусі виявлення пізнавальних можливостей різних мовних засобів, які вживаються міждисциплінарно. Саме цим характеризується соціологічний нарбок З. Баумана, в якому запропоновано такі метафоричні конструкти, як бінарності “сучасності” (відповідно “рідка (тверда)” або “важка (легка)”), а також “виробництво порядку” або “храми споживання”, “гардероб ідентичностей” тощо.

У рамках і на тлі окреслених змін у соціогуманітарних науках точаться дедалі глибші дискусії навколо такого ключового слова, як “постмодерн”, а в соціальних науках ключовим словом є “рефлексивний постмодерн”. Тим самим домінуючі методи дослідження (в соціогуманітарних дисциплінах – насамперед, деконструкції, а в соціальних науках – реконструкції) крізь призму “рефлексивного постмодерну” здійснюють свій вплив і на інструментарій “метафоричності”.

Так, на думку В. Мотье [13], адекватний аналіз проблеми взаємодії метафори та відносин влади слід здійснювати з позицій герменевтичного підходу, доповненого евристикою дискурсивного аналізу М. Фуко [11], – це сприятиме подоланню крайнощів як занадто широкого деконструктивізму, так і занадто вузького когнітивізму.

Метафора, закріплюючись у науковому дискурсі, поступово втрачає свою індивідуальність, переходить у сферу стійких сполучень. Відповідно, вона виконує інформативну функцію та не викликає у читача емоційних асоціацій – і через це з суто естетичного погляду втрачає свою сутнісну “якість” [14, с. 163]. Крім того, як слушно зазначив Г. Пауль, із сукупності метафор, що стали вузловими у мові, можна з'ясувати, які інтереси переважали в суспільстві у певну епоху та які ідеали становили основу культури на тому чи іншому етапі її розвитку [15, с. 115].

Найпринциповішою обставиною суспільствознавчих тлумачень метафори вбачається визнання за нею “проактивної” функції “трансляції” знання – як у науці, так і між наукою й суспільством. Обставиною “закріплення” цієї “трансляції” вбачається, насамперед, “реактивно” функціоналізована “деметафоризація”.

Історично показовою є критика індуктивного методу К. Попером, який навів метафоричний приклад з “чорним лебедем” (допоки в Австралії не зафіксували цих птахів, вважалось, що вони білого кольору). Втім, метафоричний вислів “чорний лебідь” у суспільно-аналітичному та науково-популярному дискурсі переважно асоціюється з теорією випадкових подій Н. Талеба, але поступово закріплюється і у дискурсі науково-прогностичному, – з відповідним позбавленням своєї метафоричності (в термінах відриву від першоджерела метафори та перетворення на якісно самодостатню сутність, “соціальний факт” у термінах Е. Дюркгейма). Вже цей цікавий приклад достатньо яскраво свідчить, що деметафоризація є найчастіше вживаним прийомом при соціокультурній екстраполяції (“перекладі”) науково-аналітичного дискурсу, з огляду на пріоритетність завдань, пов'язаних із збереженням максимуму когнітивної інформації.

Першооснова цього лежить у площині необхідності прагматичної адаптації, коли метафорична образність “стирається” поступово та свідомо, з метою мінімізації конфліктності та дисфункціональної прагматики науково-аналітичного тексту.

Яскравим прикладом таких де- та метафоризаційних трансформацій вбачається соціогуманітарне осмислення “приватизації насильства” – під впливом, насамперед, того, що “насильство” як соціальне явище у сучасному суспільстві втрачає свої класичні та традиційні конотації. Це зумовлено: по-перше, специфікацією “насильства” як предмета соціогуманітарного пізнання в умовах зростання диференціації знання та переходу від дисциплінарності до проблемності; по-друге, стрімкими змінами в середовищі (фізичному, соціальному, віртуальному), що оточує людину.

На думку видатного гуманіста ХХ ст. В. Беньяміна, насильство в сфері соціальної історії буває або санкціонованим, або несанкціонованим [16, р. 297], хоча далеко не завжди відмінність між ними є прозорою. Таким чином, суспільствознавець, який досліджує проблематику “насильства”, стикається з безліччю “насильств”, а внаслідок цього, з одного боку, з необхідністю розрізнення власне насильницьких дискурсів, з іншого боку, – не менш значущими випадками вживання насильницьких образів і насильницької лексики (зокрема, насильницької метафорики) в контекстах, що з насильством начебто безпосередньо і не пов'язані. На фоні цього “відбувається волонтаристське посилення влади, оскільки припиняється дія низки законів і навіть окремих статей Конституції – громадяни “виключаються” із системи захисту законами, на них вона більше не поширюється, – рефлексує сучасний український суспільствознавець С. Макеєв. – Тим самим звільняється простір для неконтрольованого насильства з боку держави, зводячи нанівець можливості індивідів особисто чи об'єднуючись із собі подібними протистояти їй: саме їхнє життя вже не належить їм самим, ним розпоряджається сучасний Левіафан” [17, с. 26].

Ситуацію де- та метаформизації додатково збагачує також та обставина, що у суспільно-історичному дискурсі категорія “приватизації” є запозиченою, прийдешньою із суміжних економіко-правових дисциплін. У сучасному вітчизняному суспільно-аналітичному дискурсі категорія “приватизації” залишається достатньо ідеологізованою історичними обставинами соціально-економічних і соціально-політичних (“агресивна приватизація” тощо) реалій 1990-х років. Відповідно, категорія “приватизація насильства” [18; 19], з одного боку, має певне суб'єктивно-оціночне навантаження (особливо у прив'язці до соціально-економічних реалій так званої “прихватації” 1990-х років) у суспільній свідомості, з іншого боку, – є запозиченням відносно об'єктивно-нейтрального економіко-правового терміну (“реприватизація” тощо) [20].

Проте в загальних умовах розвитку науково-аналітичного дискурсу щодо сучасних геостратегічних реалій, пов'язаних із принциповою трансформацією як феноменом самої державності, так і її інституційних складових (насамперед, пов'язаних із “сектором безпеки” [18], переплетіння цих категорій (“насильство” та “приватизація”) перетворюється на відносно цілісне явище [19], що достатньо амбіційно та небезпідставно претендує на когнітивну самодостатність у своїй категоріальній якості повноцінного об'єкта (предмета) суспільствознавчого дослідження та концептуального осмислення.

Висновки.

*“Людина є мірою усіх речей: існуючих у тому, що вони існують,
і неіснуючих у тім, що вони не існують”
(Протагор).*

Універсальним мовним засобом, що відображає домінуючий спосіб мислення людини (в його діалектичному взаємозв'язку “змісту” та “форми”) була та залишається насамперед метафора. “Можливо, будь-яка наука починається з метафори і завершується алгеброю, – діалектично рефлексував філософ М. Блек, – можливо також, що без метафори наука ніколи не досягла б алгебри” [21, р. 445]. Сучасне суспільство у своїх перманентних процесах зовнішнього розвитку та внутрішнього самоосмислення, з одного боку, вимагає постійного оновлення науково-теоретичного опису соціального, а з іншого боку, – освоює дедалі нові сфери, які самі можуть ставати джерелом метафоричних екстраполяцій.

У загальному контексті переходу від дисциплінарності до проблемності “устале-на” термінологічна база однієї наукової дисципліни переважно використовується в контексті іншої, суміжної з цією, – багато в чому метафорично. Особливо це стосується соціогуманітарного знання, дисциплінарно-термінологічний апарат якого принципово залишається іманентно метафоричним, будучи таким ледь не “за визначенням”.

Антропоцентричність нині визнається не тільки як значущий принцип науково-аналітичного пізнання світу, але й як науково-філософська парадигма. Артикульований цим парадигмальним переходом поступовий, але неухильний відхід від позитивістсько орієнтованих настанов розвитку понятійно-категоріального апарату сучасних соціогуманітарних дисциплін певним чином “легітимізував” використання метафоричного інструментарію (як “проактивного”, так і “реактивного”) у суспільствознавчих дослідженнях. Це, на мою думку, ресурсно артикулює використання метафори як потенційно невичерпного “проактивного” джерела поповнення словника соціологічної теорії, а деметафоризацію – для похідного “реактивного” інструментального відпрацювання суспільствознавчого тезаурусу.

Додаткового дослідження у цьому зв'язку також потребує загальна проблематика того, в яких формах циркулюють наукові знання (зокрема, де- та метафоризовані наукові терміни на кшталт “приватизації насильства”) у науково-експертному середовищі та у суспільстві в цілому. Як похідна, відповідно, виокремлюється проблематика того, як утворюється та суміш звичних уявлень побутової (пересічної) свідомості із здобутими – в кращому випадку через науково-популярну літературу (де саме метафора вбачається найдієвішим та найефективнішим інструментом донесення складної та непростой для сприйняття інформації) – фахово-орієнтованими знаннями. А тим більше, якщо це ускладнюється дещо спекулятивною претензією останніх (хоча й не завжди небезпідставною) на “науковість”, – і насамперед у частині саме дещо неоднозначної де- та метафоризованої термінології.

На мою думку, саме пізнавальний інструментарій “проактивної” метафоризації та осмислювальний ресурс “реактивної” деметафоризації діалектично є допоміжним ка-

налом суспільствознавчої операціоналізації в “сірій зоні” класичної позитивістської та альтернативних їй пізнавальних парадигм, що в цілому актуалізує та акцентуалізує запит на подальше науково-аналітичне осмислення цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Гумбольдт фон В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1984. 400 с.
2. Эртнер Д.Е. История становления метафорологии как науки: методологические контуры интерпретации. *Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates*. 2015. Т. 1. № 4 (4). С. 167–174.
3. Лагута О.Н. Метафорология: теоретические аспекты. Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т., 2003. Ч. 1. 114 с.
4. Чудинов А.П. Очерки по современной политической метафорологии: монография. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 2013. 176 с.
5. Теория метафоры: сборник. Москва: Прогресс, 1990. 512 с.
6. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры. Москва: Прогресс, 1990. 499 с.
7. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago, 1980. 242 p.
8. Шмерлина И.А. Биологическая метафора в социологии: обзор монографии: *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors* / Ed. by S. Maasen, E. Mendelsohn, P. Weingart. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. *Социологический журнал*. 2001. № 4. С. 135–165.
9. Пачоский И.К. Основы фитосоциологии. Херсон, 1921.
10. Фрумкина Р.М. Самосознание лингвистики – вчера и завтра. *Известия АН. Сер. литература и язык*. 1999. Т. 58. № 4. С. 28–38.
11. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. Москва: Прогресс, 1977. 489 с.
12. Соболевська М. Специфіка дисциплінарного статусу соціології як гуманітарної науки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*. 2012. № 3. С. 10–15.
13. Mottier V. Metaphors, Mini-Narratives and Foucauldian Discourse Theory. *Political Language and Metaphor* / T. Carver, J. Pikalo (Eds.). London: Routledge, 2008. P. 182–194.
14. Разинкина Н.М. Стилистика английского научного текста. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 216 с.
15. Пауль Г. Принципы истории языка. Москва: Иностранная литература, 1960. 500 с.
16. Benjamin W. *Critique of Violence. Reflections*. NY: Schocken Books, 1986.
17. Макеєв С. Стан сингулярності: події & криза & emergency & виключеність. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / за ред. С. Макеєва, С. Оксамитної. Київ: НаУКМА, 2017. С. 21–37.
18. Полтораков А.Ю. Приватизация насилия: социополитический контекст. *Политика и общество*. 2009. № 10. С. 45–52.
19. Полтораков О.Ю. Приватизация насилия: историко-социальная динамика становления. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3. С. 127–132.
20. Пасхавер О.Й., Верховодова Л.Т., Агеєва К.М. Приватизація та реприватизація в Україні після “помаранчевої” революції. Київ: Міленіум, 2006. 106 с.
21. Black M. More about metaphor. *Dialectica*. 1977. Vol. 31. P. 431–457. <https://doi.org/10.1111/j.1746-8361.1977.tb01296.x>

Отримано 11.03.20

References

1. Humboldt, von W. (1984). On Language, On the Diversity of Human Language Construction and its Influence on the Mental Development of the Human Species. In W. von Humboldt (Ed.), *Selected works on language Studies*. Moscow: Progress [in Russian]
2. Ertner, D.E. (2015). Historical approach to metaphor studies: methodological frames of interpretation. *Vestnik Tyumenskoho hosudarstvennoho universiteta. Humanitarnye issledovaniya. Humanitates – Tyumen State University Herald. Humanities Research. Humanitates*, 1, 4 (4), 167-174 [in Russian]
3. Laguta, O.N. (2003). Metaphorology: theoretical aspects. Novosibirsk: Novosibirsk State University [in Russian]
4. Chudinov, A.P. (2013). Essays on contemporary political metaphorology. Ekaterinburg: Ural State Pedagogical University [in Russian]
5. Theory of Metaphor: collected works. (1990). Moscow: Progress [in Russian]
6. Arutyunova, N.D. (1990). Theory of Metaphor. Moscow: Progress [in Russian]
7. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago.
8. Shmerlina, I.A. (2001). Biological metaphor in sociology: Monograph Review. *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors*. Ed. by S. Maasen, E. Mendelsohn, P. Weingart. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. *Sotsiologicheskij Zhurnal – Sociological Journal*, 4, 135-165 [in Russian]
9. Pachoskiy, I.K. (1921). Fundamentals of Phytosociology. Kherson [in Russian]
10. Frumkina, R.M. (1999). Self-awareness of linguistics - yesterday and tomorrow. *Izvestiya AN. Literatura i yazyk*, 58, 4, 28-38 [in Russian]
11. Foucault, M. (1977). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Moscow: Progress [in Russian]
12. Sobolevska, M. (2012). The Specificity of Status of Sociology as a Humanity Discipline. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsiologhiia – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Sociology*, 3, 10-15 [in Ukrainian]
13. Mottier, V. (2008). Metaphors, Mini-Narratives and Foucauldian Discourse Theory. In T. Carver, J. Pikalo (Eds.), *Political Language and Metaphor*. London: Routledge.
14. Razinkina, N.M. (2005). Stylistics of English Scientific Text. Moscow: Editorial-URSS [in Russian]
15. Paul, G. (1960). Principles of Language History. Moscow: Inostrannaya literatura [in Russian]
16. Benjamin, W. (1986). Critique of Violence. *Reflections*. NY: Schocken Books.
17. Makeiev, S. (2017). State of Singularity: Events & Crisis & Emergency & Exclusion. In S. Makeiev, O. Oksamytna (Eds.), *State of singularity: social structures, situations, everyday practices* (pp. 21-37). Kyiv: NAUKMA [in Ukrainian]
18. Poltorakov, A. (2009). Privatization of violence: socio-political context. *Politika i obshchestvo*, 10, 45-52 [in Russian]
19. Poltorakov, O. (2019). Privatization of violence: historical-social dynamics of formation. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”. Politologhiia. Sotsiologhiia. Pravo – National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*, 3, 127-132 [in Russian]
20. Paskhaver, O., Verkhovodova, L., Ageieva, K. (2006). Privatization and Reprivatization in Ukraine after the “Orange Revolution”. Kyiv: Milenium [in Ukrainian]
21. Black, M. (1977). More about metaphor. *Dialectica*, 31, 431-457. <https://doi.org/10.1111/j.1746-8361.1977.tb01296.x>

Received on 11.03.20